

18. skupina PSP: Vzácné plyny

IUPAC Periodic Table of the Elements

1 H hydrogen 1.0080 ± 0.0002																	18 He helium 4.0026 ± 0.0001	
3 Li lithium 6.94 ± 0.06	4 Be beryllium 9.0122 ± 0.0001																	10 Ne neon 20.180 ± 0.001
11 Na sodium 22.990 ± 0.001	12 Mg magnesium 24.305 ± 0.002																	18 Ar argon 39.95 ± 0.16
19 K potassium 39.098 ± 0.001	20 Ca calcium 40.078 ± 0.004	21 Sc scandium 44.956 ± 0.001	22 Ti titanium 47.867 ± 0.001	23 V vanadium 50.942 ± 0.001	24 Cr chromium 51.996 ± 0.001	25 Mn manganese 54.938 ± 0.001	26 Fe iron 55.845 ± 0.002	27 Co cobalt 58.933 ± 0.001	28 Ni nickel 58.693 ± 0.001	29 Cu copper 63.546 ± 0.003	30 Zn zinc 65.38 ± 0.02	31 Ga gallium 69.723 ± 0.001	32 Ge germanium 72.630 ± 0.008	33 As arsenic 74.922 ± 0.001	34 Se selenium 78.971 ± 0.008	35 Br bromine 79.904 ± 0.003	36 Kr krypton 83.798 ± 0.002	
37 Rb rubidium 85.468 ± 0.001	38 Sr strontium 87.62 ± 0.01	39 Y yttrium 88.906 ± 0.001	40 Zr zirconium 91.224 ± 0.002	41 Nb niobium 92.906 ± 0.001	42 Mo molybdenum 95.95 ± 0.01	43 Tc technetium [97]	44 Ru ruthenium 101.07 ± 0.02	45 Rh rhodium 102.91 ± 0.01	46 Pd palladium 106.42 ± 0.01	47 Ag silver 107.87 ± 0.01	48 Cd cadmium 112.41 ± 0.01	49 In indium 114.82 ± 0.01	50 Sn tin 118.71 ± 0.01	51 Sb antimony 121.76 ± 0.01	52 Te tellurium 127.60 ± 0.03	53 I iodine 126.90 ± 0.01	54 Xe xenon 131.29 ± 0.01	
55 Cs caesium 132.91 ± 0.01	56 Ba barium 137.33 ± 0.01	57-71 lanthanoids	72 Hf hafnium 178.49 ± 0.01	73 Ta tantalum 180.95 ± 0.01	74 W tungsten 183.84 ± 0.01	75 Re rhenium 186.21 ± 0.01	76 Os osmium 190.23 ± 0.03	77 Ir iridium 192.22 ± 0.01	78 Pt platinum 195.08 ± 0.02	79 Au gold 196.97 ± 0.01	80 Hg mercury 200.59 ± 0.01	81 Tl thallium 204.38 ± 0.01	82 Pb lead 207.2 ± 1.1	83 Bi bismuth 208.98 ± 0.01	84 Po polonium [209]	85 At astatine [210]	86 Rn radon [222]	
87 Fr francium [223]	88 Ra radium [226]	89-103 actinoids	104 Rf rutherfordium [267]	105 Db dubnium [268]	106 Sg seaborgium [269]	107 Bh bohrium [270]	108 Hs hassium [269]	109 Mt meitnerium [277]	110 Ds darmstadtium [281]	111 Rg roentgenium [282]	112 Cn copernicium [285]	113 Nh nihonium [286]	114 Fl flerovium [290]	115 Mc moscovium [290]	116 Lv livermorium [293]	117 Ts tennessine [294]	118 Og oganeson [294]	

Key:
atomic number
Symbol
name
abridged standard
atomic weight

57 La lanthanum 138.91 ± 0.01	58 Ce cerium 140.12 ± 0.01	59 Pr praseodymium 140.91 ± 0.01	60 Nd neodymium 144.24 ± 0.01	61 Pm promethium [145]	62 Sm samarium 150.36 ± 0.02	63 Eu europium 151.96 ± 0.01	64 Gd gadolinium 157.25 ± 0.03	65 Tb terbium 158.93 ± 0.01	66 Dy dysprosium 162.50 ± 0.01	67 Ho holmium 164.93 ± 0.01	68 Er erbium 167.26 ± 0.01	69 Tm thulium 168.93 ± 0.01	70 Yb ytterbium 173.05 ± 0.02	71 Lu lutetium 174.97 ± 0.01
89 Ac actinium [227]	90 Th thorium 232.04 ± 0.01	91 Pa protactinium 231.04 ± 0.01	92 U uranium 238.03 ± 0.01	93 Np neptunium [237]	94 Pu plutonium [244]	95 Am americium [243]	96 Cm curium [247]	97 Bk berkelium [247]	98 Cf californium [251]	99 Es einsteinium [252]	100 Fm fermium [257]	101 Md mendelevium [258]	102 No nobelium [259]	103 Lr lawrencium [262]

For notes and updates to this table, see www.iupac.org. This version is dated 4 May 2022.
Copyright © 2022 IUPAC, the International Union of Pure and Applied Chemistry.

18. skupina PSP: Vzácné plyny

- Výskyt
- Základní charakteristika
- Laboratorní příprava/Průmyslová výroba
- Použití
- Chemická reaktivita
- Sloučeniny

Výskyt

- Frakční destilací zkapalněného vzduchu se získávají **Ar, Ne, Kr a Xe**

Tabulka: Složení
zemské atmosféry

Plyn	Objemový podíl (%)
Dusík	78,084
Kyslík	20,946
Argon	0,934
Oxid uhličitý	0,04
Neon	0,00182
Helium	0,000524
Methan	0,00017
Krypton	0,00014
Vodík	0,000055
...	
Xenon	~0,000009

Výskyt

- Helium

Zemská atmosféra

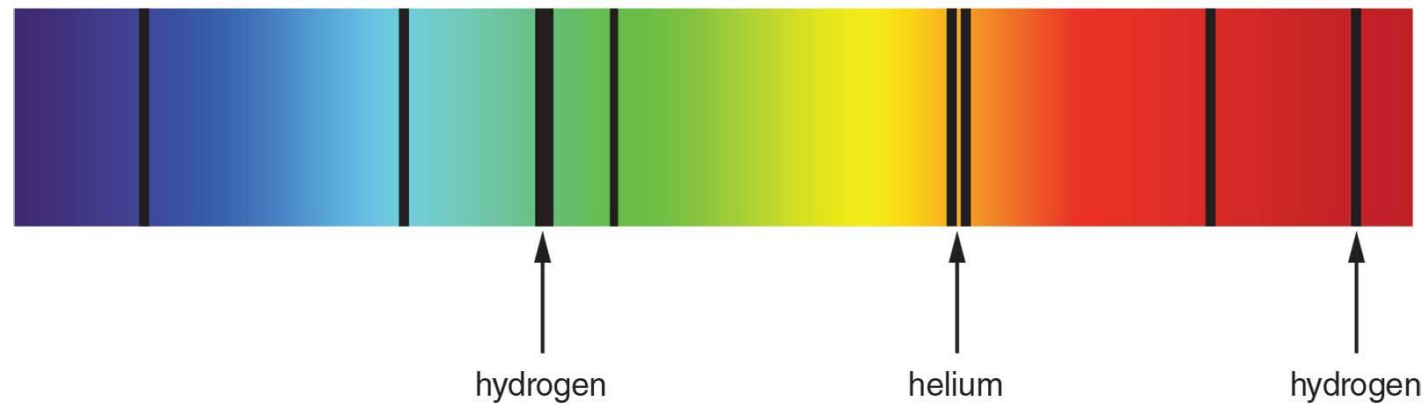
Produkt α -rozpadu těžších jader

Příměs zemního plynu

Produkt α -rozpadu těžších jader

Druhý nejrozšířenější prvek ve vesmíru

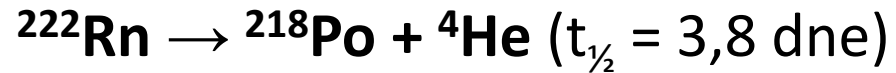
Produkt vodíkového hoření

Zjednodušené absorpční spektrum slunečního záření

Výskyt

- Rn je sledován pro svou radioaktivitu, např.

Nebezpečný při vdechování, může způsobit rakovinu plic

Radonové podloží

Tvárnice pro stavbu domů

Rn v uzavřených objektech (domy, byty)

Těžba uranových rud

Jáchymovské lázně

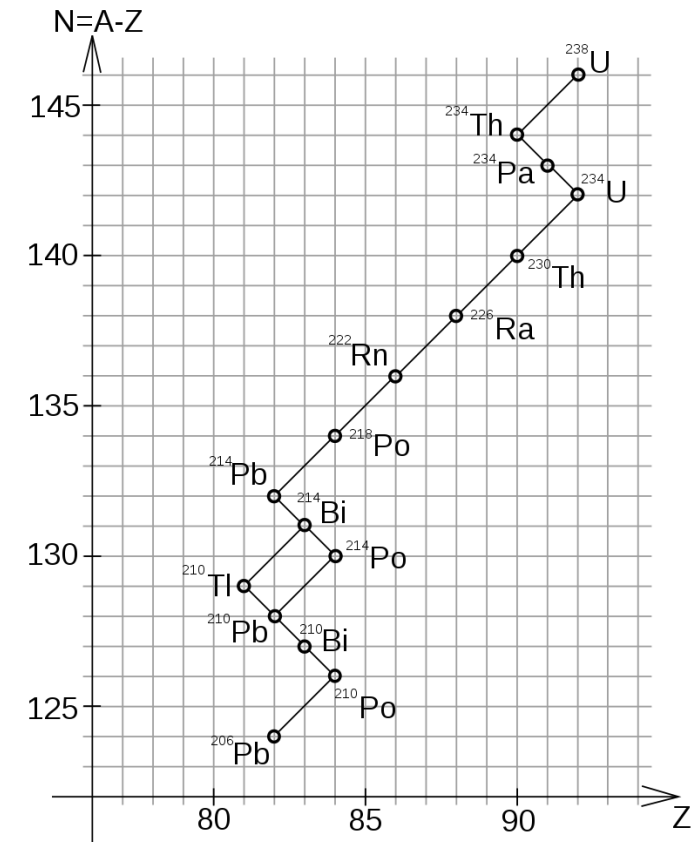
Rozpustnost Rn ve vodě až $230 \text{ cm}^3 \text{ kg}^{-1}$

Hlubinný důl uranových rud
v Příbrami

Výskyt

- Rn je sledován pro svou radioaktivitu, např.
 $^{222}\text{Rn} \rightarrow ^{218}\text{Po} + ^4\text{He}$ ($t_{1/2} = 3,8$ dne)
Nebezpečný při vdechování, může způsobit rakovinu plic
Radonové podloží
Tvárnice pro stavbu domů
Rn v uzavřených objektech (domy, byty)
Těžba uranových rud
Jáchymovské lázně
Rozpustnost Rn ve vodě až $230 \text{ cm}^3 \text{ kg}^{-1}$
- Rn (některý z izotopů) je členem uran-radiové, uran-aktiniové i thoriové rozpadové řady

Uran-radiová rozpadová řada

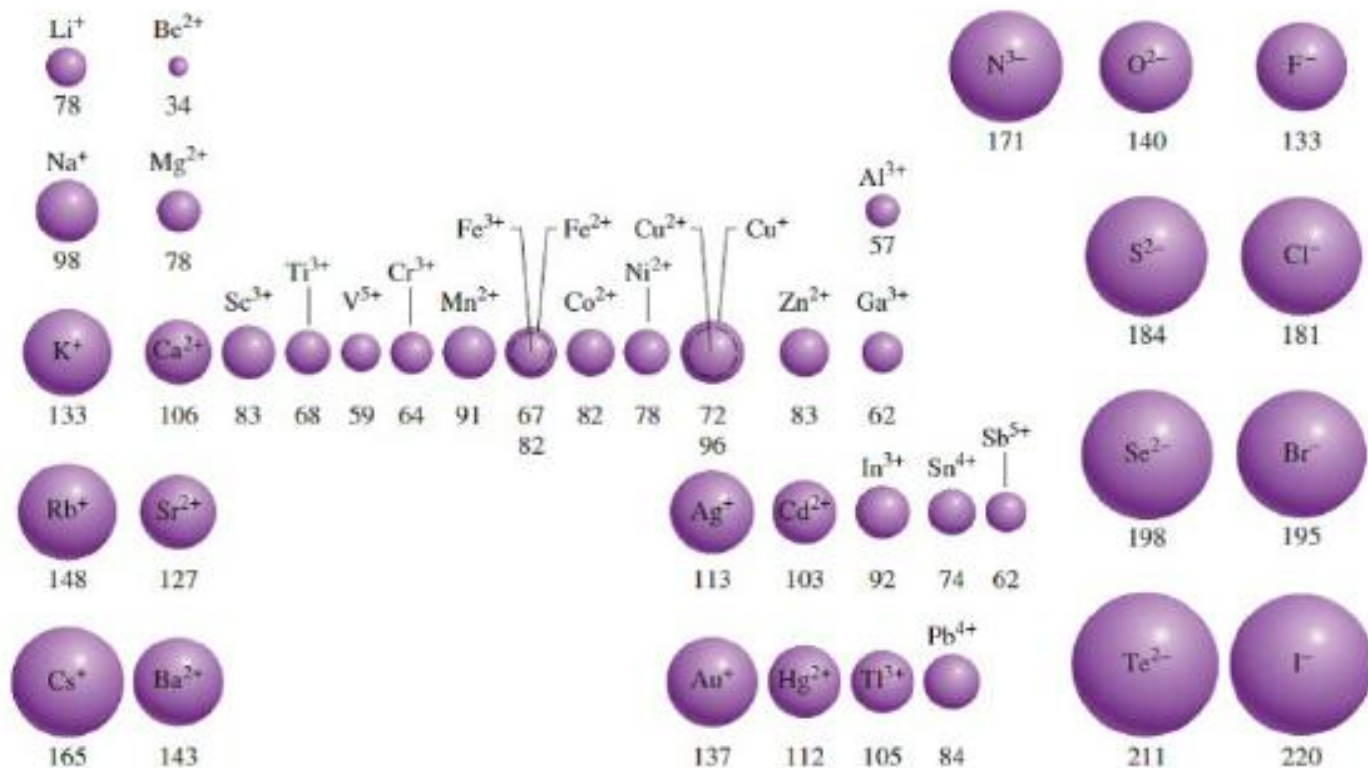
Základní charakteristika

- Ve všech případech úplně **obsazené valenční orbitaly**
Inertní **jednoatomové** plyny
Netvoří dvojatomové ani víceatomové molekuly (molekulové orbitaly)
Existence He_2^+ , Ne_2^+ , Ar_2^+ a Xe_2^+ prokázána
Řád vazby?

	He	Ne	Ar	Kr	Xe	Rn	Og
Elektronová konfigurace	$1s^2$	[He] $2s^2 2p^6$	[Ne] $3s^2 3p^6$	[Ar] $3d^{10} 4s^2 4p^6$	[Kr] $4d^{10} 5s^2 5p^6$	[Xe] $4f^{14} 5d^{10} 6s^2 6p^6$	?
Elektronegativita	-	-	-	-	-	-	-
Poloměr vdW (pm)	99	160	191	197	214	?	?
Nejstálější oxidační stupně	-	-	-	II, IV	II, IV, VI, VIII	II	?
Teplota tání (°C)	<del> </del>	-248	-189	-157	-112	-71	?
Teplota varu (°C)	-269	-246	-186	-153	-108	-62	?

Základní vlastnosti

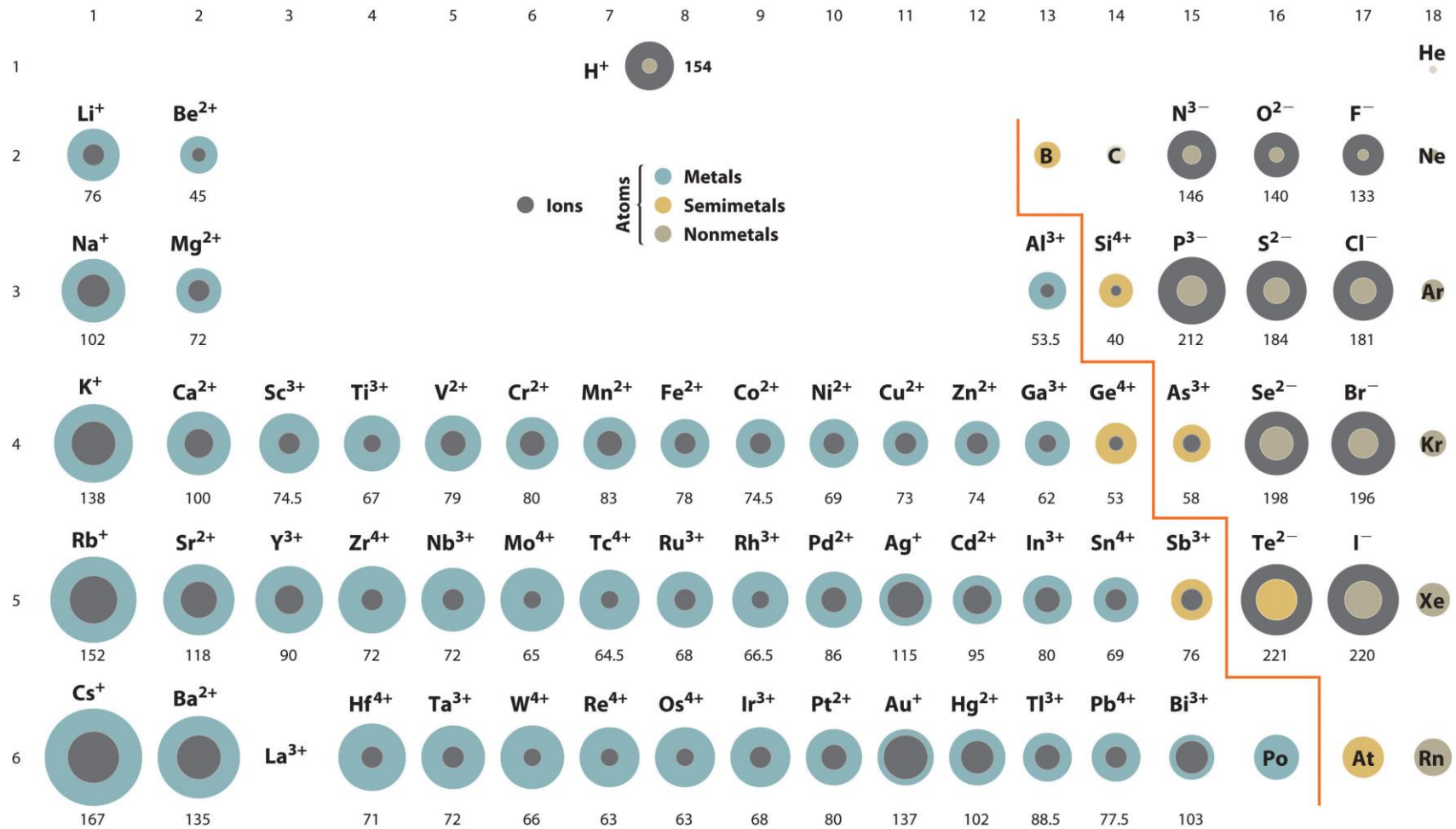
Iontový poloměr

Základní vlastnosti

Iontový poloměr

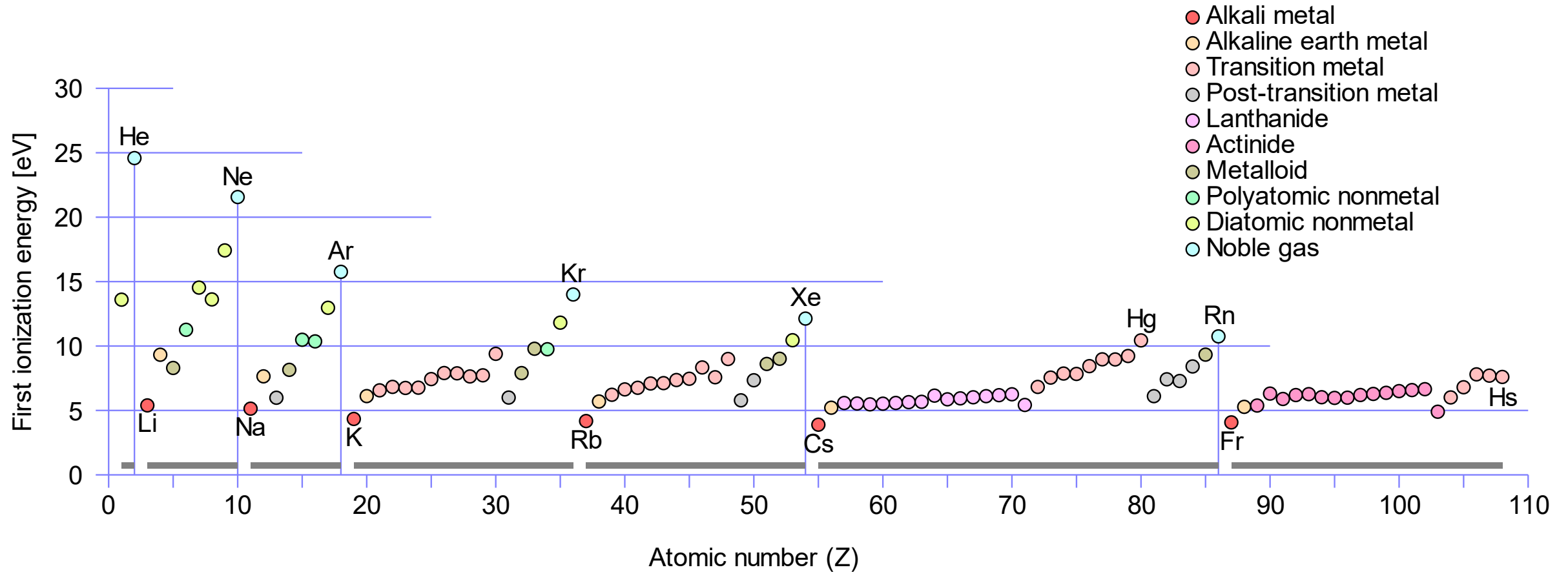
Základní charakteristika

- Ionizační energie jsou velmi vysoké
- Srovnej ionizační energii Kr, Xe a Rn s halogeny a kyslíkem

	He	Ne	Ar	Kr	Xe	Rn
Elektronová konfigurace	$1s^2$	[He] $2s^2 2p^6$	[Ne] $3s^2 3p^6$	[Ar] $3d^{10} 4s^2 4p^6$	[Kr] $4d^{10} 5s^2 5p^6$	[Xe] $4f^{14} 5d^{10} 6s^2 6p^6$
Nejstálější oxidační stupně	-	-	-	II, IV	II, IV, VI	II
I. Ionizační energie (eV)	24,6	21,6	15,8	14,0	12,1	10,7

Základní charakteristika

1. ionizační energie

Základní vlastnosti

- Jednoatomové plyny
- Bezbarvé, bez zápachu
- Při ionizaci v elektrickém poli svítí specifickými barvami
Výbojky

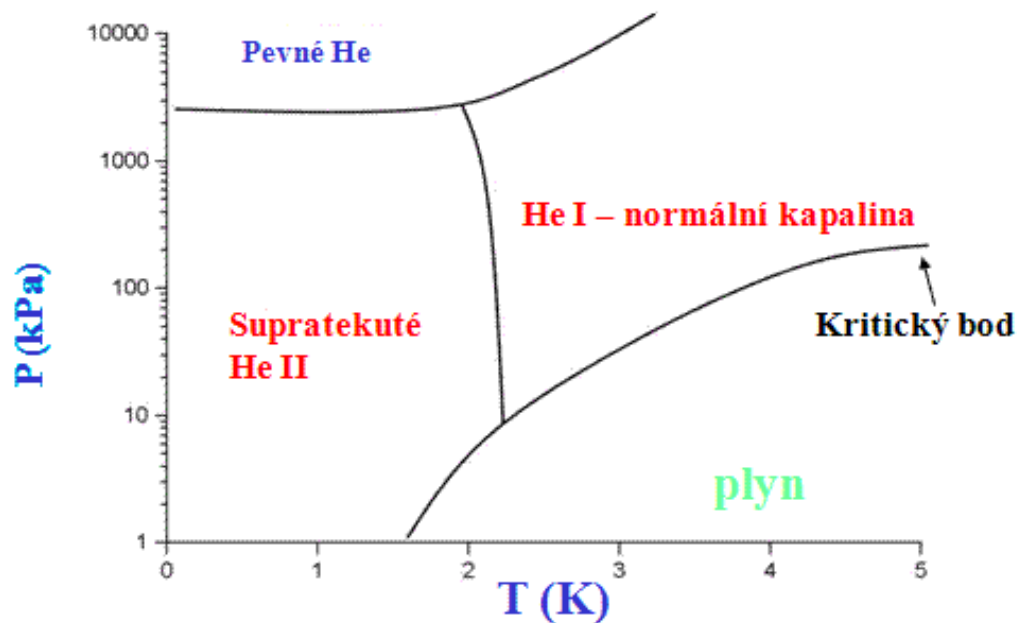
Colors and spectra (bottom row) of electric discharge in noble gases; only the second row represents pure gases.

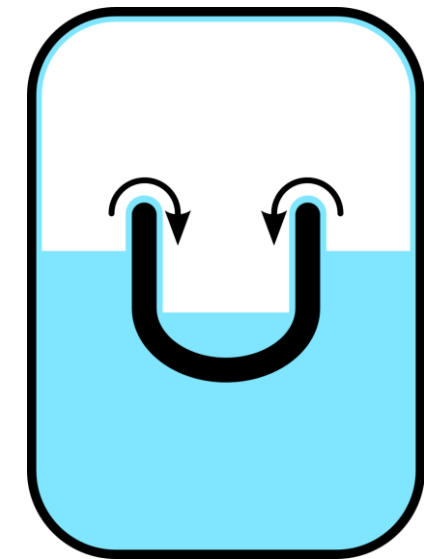
Základní vlastnosti

Supratekutost helia

- Atomy helia jsou velmi malé
Helium difunduje sklem, pryží,...
- Při teplotách 2,18 K a nižších supratekutá fáze He II

Fázový diagram He

Supratekuté helium vytváří filmy o tloušťce několika stovek atomů. Tyto filmy vzlínají po stěnách a přes hranu nádoby.

Průmyslová výroba

- **Helium**

Frakční destilace zemního plynu
Frakční destilace vzduchu

- **Neon, argon, krypton, xenon**

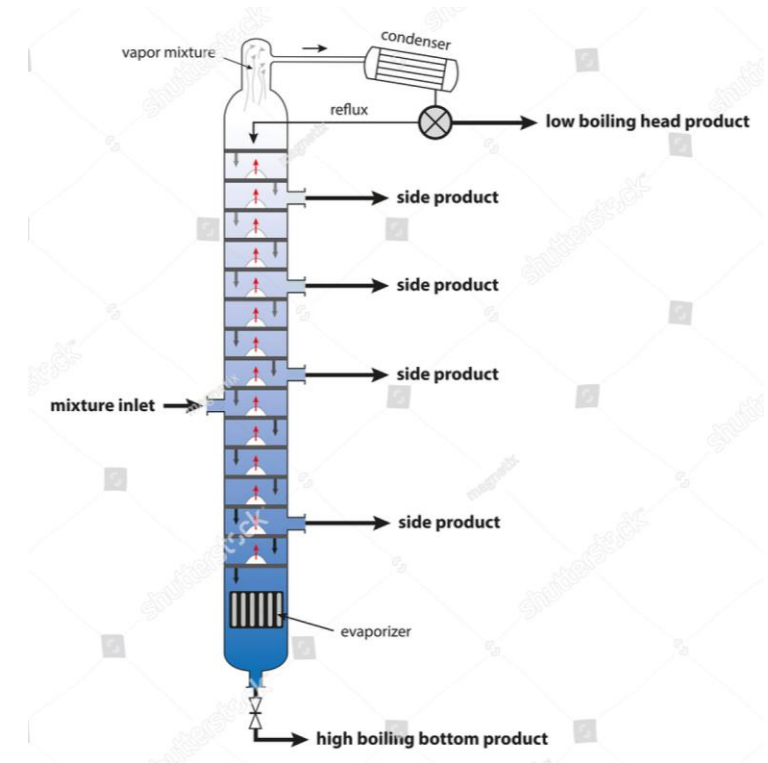
Frakční destilace vzduchu

- **Radon** se může získat (“vyvařit”) z radonových vod (vývěrů)

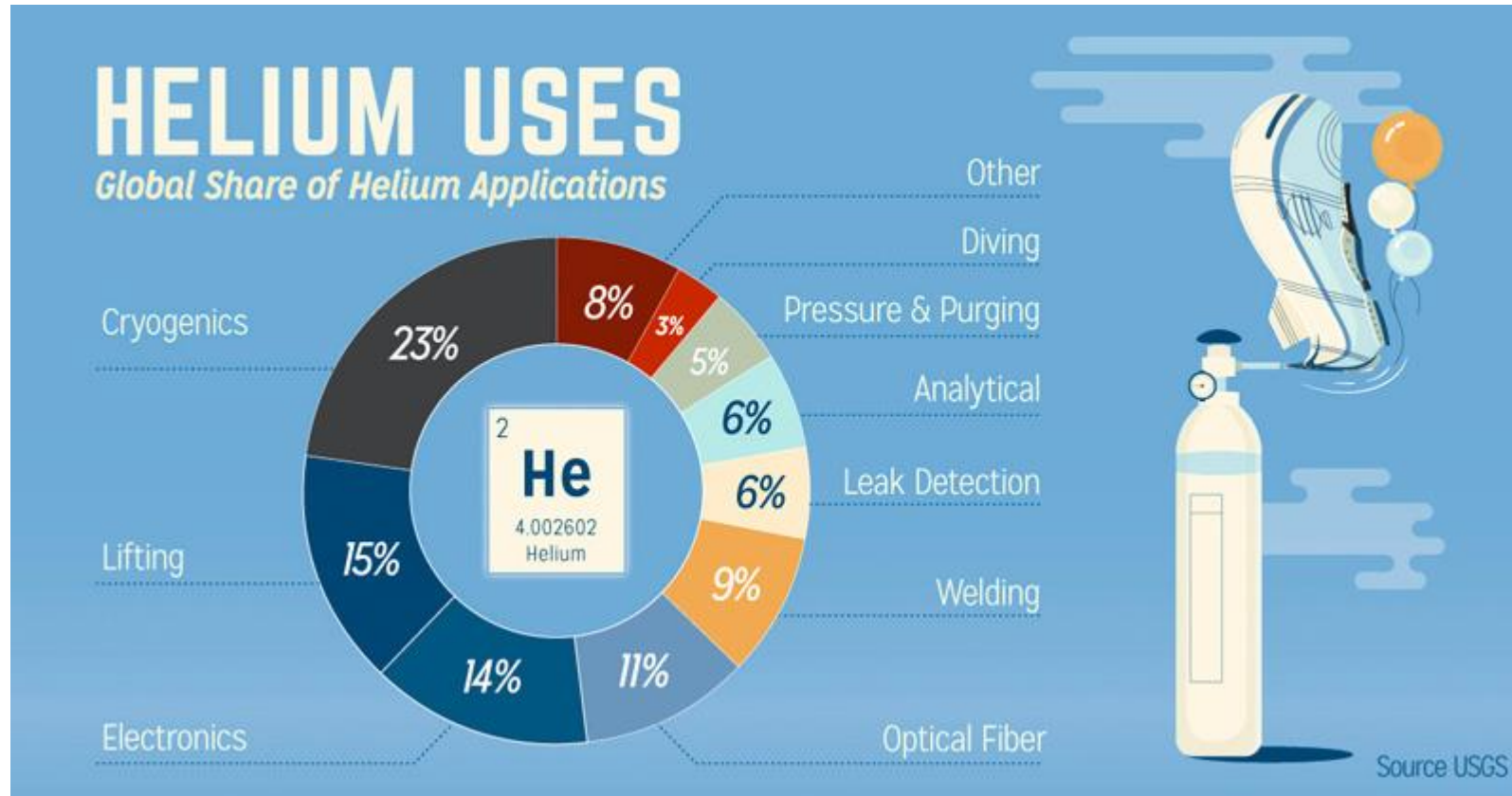
- Vzácné plyny se laboratorně nepřipravují

Plynné helium je dodáváno v tlakových lahvích (plynová chromatografie)

Kapalně helium je dodáváno v Dewarových nádobách (NMR spektroskopie)

Použití Helium

Použití

Vzácné plyny

- Neon – výbojky

- Argon – výbojky

Ochranná inertní atmosféra (svařování, laboratoř)

- Krypton – výbojky

- Xenon – výbojky

- Radon – radonové koupele (lázně)

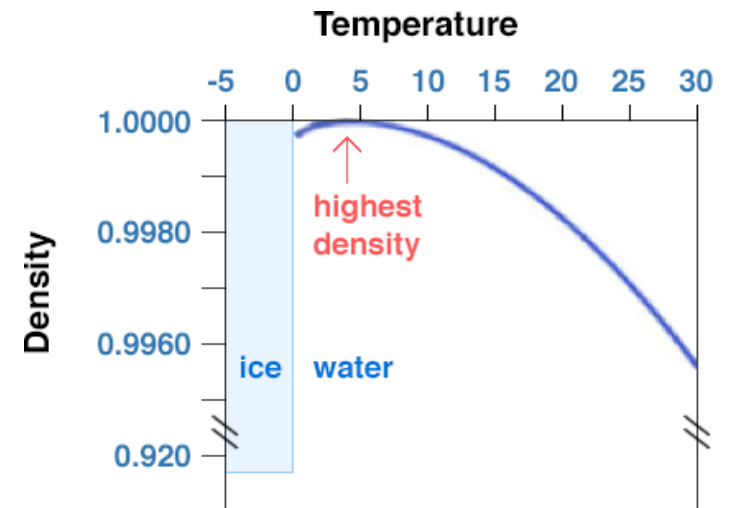
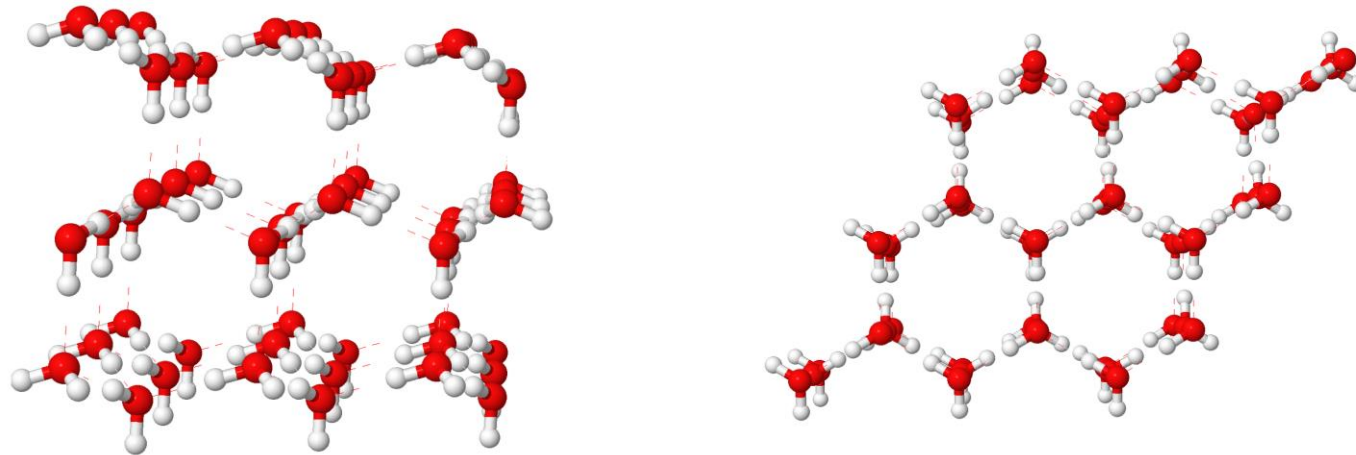
Sloučeniny

- **Klathráty**
Klathráty Ar, Kr a Xe s vodou
- **Fluoridy xenonu**
- **Oxid-fluoridy xenonu**
- **Oxidy xenonu**

Sloučeniny

Klathráty

- Voda, H_2O , je výjimečná sloučenina
Životně důležité rozpouštědlo
Krystalická struktura ledu je relativně “prázdná”
Nižší hustota než kapalné vody
Tvorba klathrátů ($8\text{CH}_4 \cdot 46\text{H}_2\text{O}$; $8\text{Ar} \cdot 46\text{H}_2\text{O}$)

Krystalická struktura běžného ledu (šesterečná soustava), čárkovaně vodíkové můstky

Sloučeniny

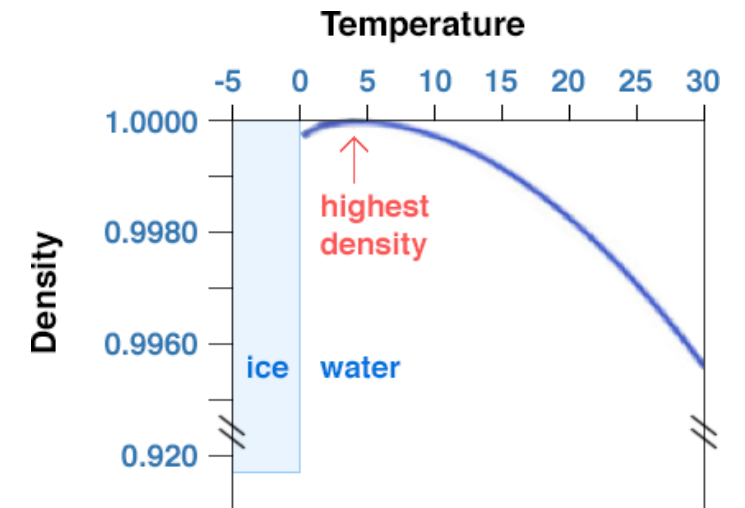
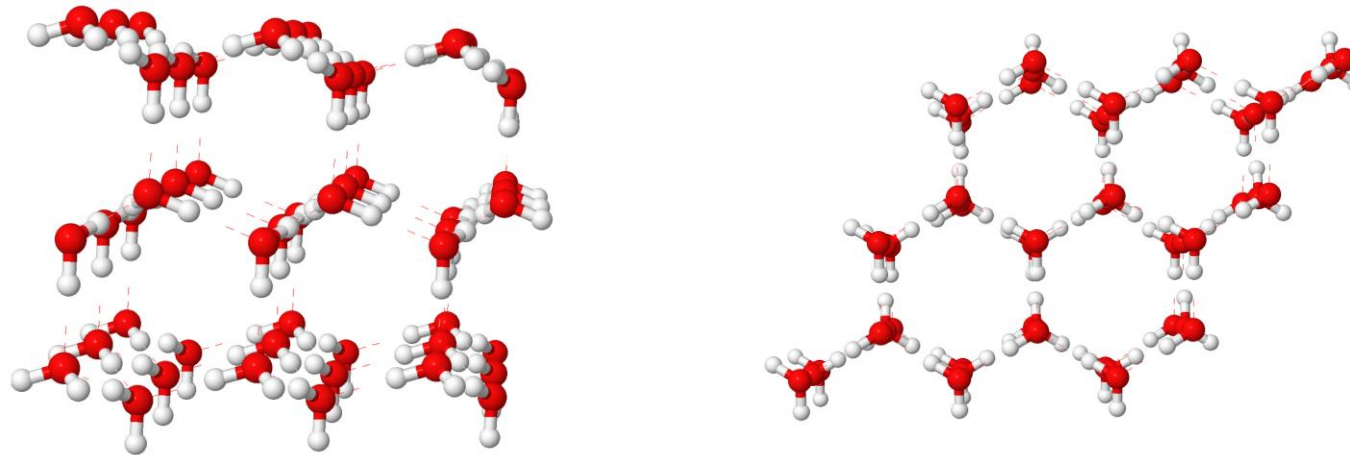
Klathráty

- **Klathráty nejsou sloučeniny, mezi atomy vzácných plynů a molekulami vody nevzniká žádná vazba**

Klathráty **Ar**, **Kr** a **Xe** s vodou vznikají při tuhnutí vody nasycené vzácným plynem

Nestechiometrické poměry

Limitní složení $X \cdot 6H_2O$

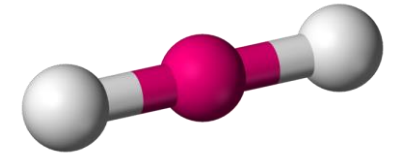

Krystalická struktura běžného ledu (šesterečná soustava), čárkovaně vodíkové můstky

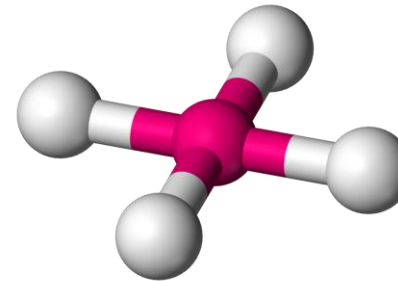
Sloučeniny

Fluoridy xenonu

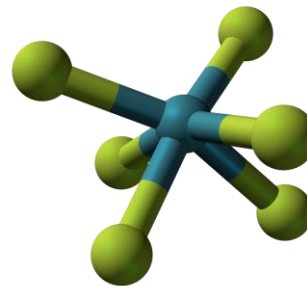
- Oxidační stav II: **XeF₂**, **fluorid xenonatý**
- Oxidační stav IV: **XeF₄**, **fluorid xenoničitý**
- Oxidační stav VI: **XeF₆**, **fluorid xenonový**

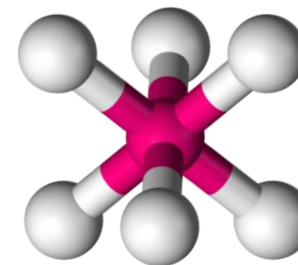
Struktura XeF₂

Struktura XeF₄

Struktura XeF₆
plynná fáze

Pravidelný oktaedr

Sloučeniny

Fluoridy xenonu

- Připravují se přímo z Xe a F₂ v niklových autoklávech
Stechiometrické poměry

- XeF₂ je komerčně dostupný

XeF₂

All Photos (1)

Documents

- ↓ SDS
- 🔍 COO/COA
- 📄 Specification Sheet

394505 ▶ Sigma-Aldrich

Xenon difluoride

★★★★★ (0) Write a review

99.99% trace metals basis

Synonym(s):
Xenon Fluoride (XeF₂)

Linear Formula:
XeF₂

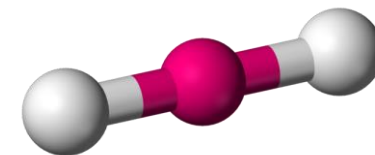
CAS Number:	13709-36-9	Molecular Weight:	169.29	EC Number:	237-251-2
MDL number:	MFCD00040538	PubChem Substance ID:	24864601	NACRES:	NA.23

[Sign In](#) to View Organizational & Contract Pricing

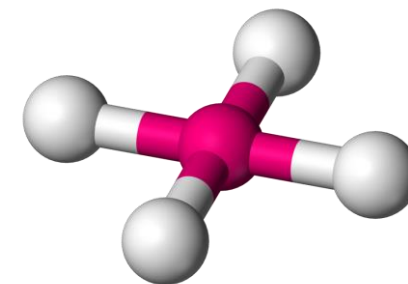
SKU	Pack Size	Availability	Price	Quantity
394505-1G	1 g	✔ Estimated to ship on February 22, 2024 Details...	CZK 7,600.00	<input type="text"/> - <input type="text"/> + <input type="button" value="i"/>
394505-5G	5 g	✔ Estimated to ship on March 14, 2024 Details...	CZK 33,800.00	<input type="text"/> - <input type="text"/> + <input type="button" value="i"/>

[Request a Bulk Order](#)

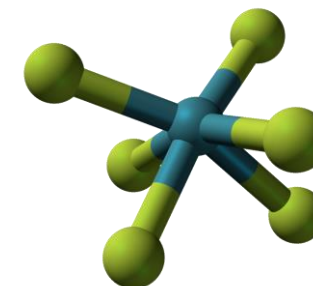
[Copy Link](#) [Email](#)

Struktura XeF₂

Struktura XeF₄

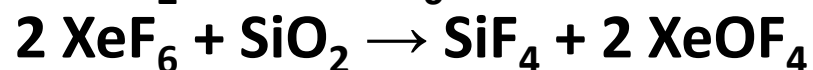
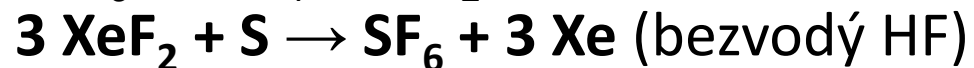
Struktura XeF₆

Sloučeniny

Fluoridy xenonu

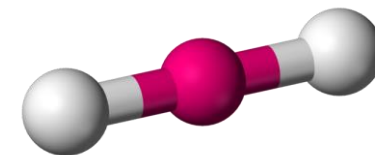
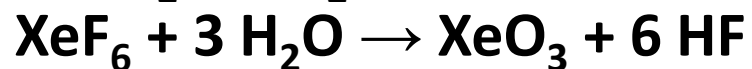
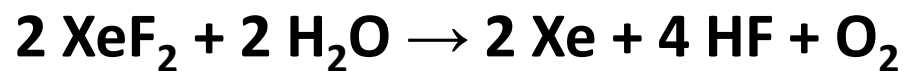
- Fluoridy xenonu

Silná oxidační a fluorační činidla

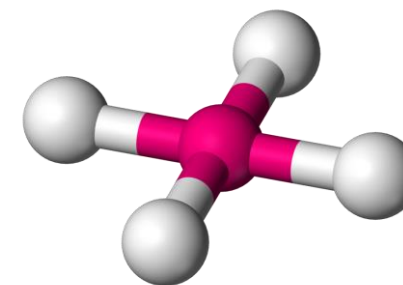

- Fluoridy xenonu

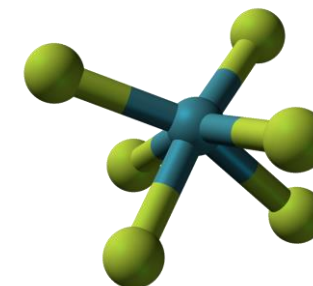
Všechny hydrolyzují

Struktura XeF₂

Struktura XeF₄

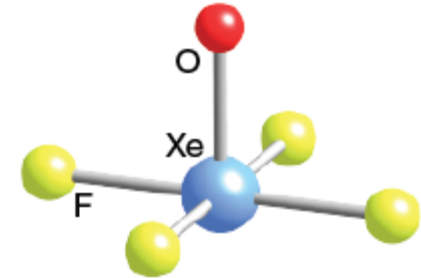
Struktura XeF₆

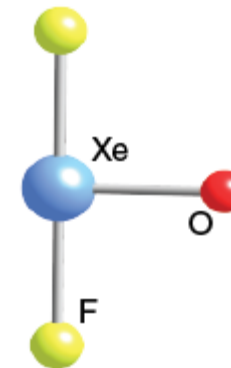
Sloučeniny

Oxid-fluoridy xenonu

- Už jsme potkali XeOF_4
 $2 \text{XeF}_6 + \text{SiO}_2 \rightarrow \text{SiF}_4 + 2 \text{XeOF}_4$
Lze připravit opatrnou hydrolýzou XeF_6
 $\text{XeF}_6 + \text{H}_2\text{O} \rightarrow \text{XeOF}_4 + 2 \text{HF}$
- Obdobně další oxid-fluoridy
 XeOF_2 opatrnou hydrolýzou XeF_4
 XeO_2F_2 a další...

Struktura XeOF_4

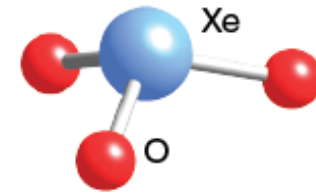

Struktura XeOF_2

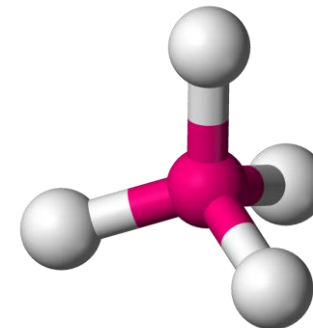
Sloučeniny

Oxidy xenonu

- Už jsme potkali XeO_3
 $\text{XeF}_6 + 3 \text{H}_2\text{O} \rightarrow \text{XeO}_3 + 6 \text{HF}$
Explozivní sloučenina ($\Delta_f H^0 = 402 \text{ kJ mol}^{-1}$)
Silné oxidační činidlo
- XeO_4
Explozivní sloučenina ($\Delta_f H^0 = 642 \text{ kJ mol}^{-1}$)
Silné oxidační činidlo

Struktura XeO_3

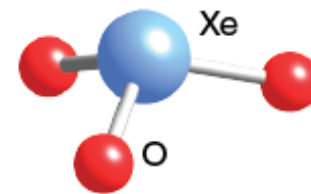

Struktura XeO_4

Sloučeniny

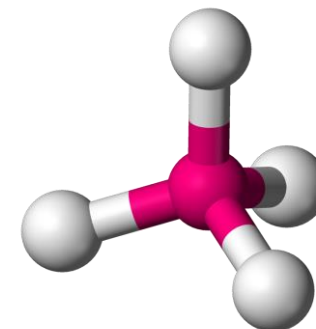
Oxidy xenonu

- Už jsme potkali XeO_3
  - Explozivní sloučenina ($\Delta_f H^0 = 402 \text{ kJ mol}^{-1}$)
  - Silné oxidační činidlo
  - V zásaditém prostředí dá vzniknout xenonanům (HXeO_4^-)
  - Xenonany disproportionují za vzniku xenoničelanů (XeO_6^{4-}) a elementárního xenonu

Struktura XeO_3

- XeO_4
  - Explozivní sloučenina ($\Delta_f H^0 = 642 \text{ kJ mol}^{-1}$)
  - Silné oxidační činidlo
  - Vzniká při působení kyseliny sírové na xenoničelany

Struktura XeO_4